

EMBARGO TOT 19 SEPTEMBER 2014, 10.00 UUR

Onderwerp Reactie evaluatie 1^e jaar cultuurnota Kunstraad

Steller M.O.S. Floor

De leden van de raad van de gemeente Groningen
te
GRONINGEN

Telefoon (050) 367 6254 Bijlage(n) 1

Ons kenmerk 4591999

Datum 18-09-2014 Uw brief van -

Uw kenmerk -

Geachte heer, mevrouw,

Op 11 juni (kenmerk 4452278) boden wij u de evaluatie aan die de Kunstraad Groningen uitvoerde naar het eerste jaar van onze cultuurnota 2013-2016. We gaven daarbij aan de evaluatie te betrekken bij onze kadernota cultuur voor de periode 2017-2020, die we presenteren in 2015. Ook meldden we u een voorstel te doen voor een aantal in de evaluatie geconstateerde knelpunten.

Met deze brief reageren wij op de evaluatie van de Kunstraad. We geven aan welke stappen we willen zetten op basis van de evaluatie en de ambities die we hebben geformuleerd in ons collegeakkoord 2014-2018. Eerst vatten we nog eens de aanleiding samen voor onze voorstellen voor het cultuurbeleid in 2015. We sluiten onze brief af met een voorstel voor het vervolg.

Aanleiding

De evaluatie van het eerste jaar van onze cultuurnota *Cultuurstad Groningen. Tegen de stroom in* wortelt in de motie Tussentijdse evaluatie, aangenomen bij uw vaststelling van deze cultuurnota op 28 november 2012. Zoals wij al in onze brief van 11 juni aangaven, zien wij uw motie niet los van een aantal ontwikkelingen rond onze cultuursector. Voorbeelden zijn het wegvallen van rijkssubsidie en de effecten van de crisis, zoals minder sponsors en bezoek.

In ons coalitieakkoord *Voor de verandering* geven we op hoofdlijnen aan hoe we met de uitdagingen voor onze culturele infrastructuur willen omgaan. We melden hierin trots te zijn op onze cultuursector, maar ook meer samenhang en focus in ons cultuurbeleid te willen aanbrengen, en daarbij oog te houden voor nieuwe initiatieven. De komende jaren willen we dit samen met het veld, de Stadgers en de regio vormgeven. In 2015 en 2016 willen we de uitvoering van onze lopende cultuurnota zoveel mogelijk op peil houden én van nieuwe prikkels voorzien. Tegelijkertijd werken we toe naar de keuzes voor onze nieuwe cultuurnota 2017-2020.



Conclusies en vervolgstappen

Wij zijn blij met de constatering van de Kunstraad dat onze culturele keten en het bijbehorende activiteitsaanbod de moeilijke tijden vrijwel ongeschonden heeft doorstaan. Onze positie als 5^e stad op het gebied van podiumkunsten en 4^e popstad van Nederland¹ bevestigt dit beeld. Ondanks crisis en tegenvallers (zoals het geheel wegvallen van de Rijkssubsidie voor het Grand Theatre) kan Groningen nog steeds bogen op een uitermate divers en avontuurlijk cultuuraanbod. Een prestatie waarop we als stad trots mogen zijn.

Daarbij staat de artistieke kwaliteit van onze cultuursector nog steeds buiten kijf. Met festivals als Noorderlicht, Noorderzon en Eurosonic/ Noorderslag spelen we onszelf landelijk en internationaal in de kijker als eigenzinnige cultuurstad. Niet voor niks stelt de Kunstraad in zijn evaluatierapport dat Groningen hiermee 'een herkenbare en onderscheidende positie inneemt in het Nederlandse culturele landschap'.

De door ons gevraagde verzakelijking is door de cultuursector voortvarend opgepakt. Hoewel verschillend per instelling, beoordeelt de Kunstraad het cultureel ondernemerschap over de gehele linie als voldoende. Zo heeft De Oosterpoort en de Stadsschouwburg (OPSB) een systeem voor de kaartverkoop ontwikkeld, dat tegelijkertijd bruikbare informatie voor de marketing geeft. Dit systeem wordt inmiddels aan andere steden verkocht en ook door andere instellingen in de stad gebruikt. Ook presenteren OPSB en het Grand sinds vorig seizoen een gezamenlijke agenda. Onze culturele infrastructuur heeft met al deze zaken aan slagkracht gewonnen als het gaat om het aangaan van de uitdagingen die er voor de sector nog altijd zijn, zoals het meer genereren van eigen inkomsten en het vergroten van het publieksbereik.

Tegelijkertijd delen we de zorg die de Kunstraad uit in zijn evaluatierapport. Concreet gaat het om de volgende ontwikkelingen:

- a. een aantal instellingen is zeer kwetsbaar en wordt mogelijk in het voortbestaan bedreigd;
- b. de gewenste samenwerking tussen instellingen in de diverse sectoren komt onvoldoende van de grond of is op z'n minst voor verbetering vatbaar;
- c. de positie van het Grand Theatre moet zich nog uitkristalliseren;
- d. de inzet rond cultuureducatie, vooral rond de betrokkenheid van scholen, is onvoldoende effectief;
- e. het beleidsplan van het Centrum voor de Kunsten, inmiddels Vrijdag gedoopt, laat teveel vragen open.

¹ Gerard Marlet en Clemens van Woerkens, *Atlas voor gemeenten 2014. De 50 grootste gemeenten van Nederland op 50 punten vergeleken*, VOC Uitgevers Nijmegen 2014



In onze brief van 11 juni vertelden we al met de meeste aanbevelingen van de Kunstraad aan de slag te zijn. Zo leveren we subsidiegegevens aan voor een landelijke database en werken we met de noordelijke overheden aan één proces voor meervoudig gesubsidieerde instellingen. In 2015 willen we de uitvoering van onze cultuurnota voortzetten met inbegrip van de ambities uit ons coalitieakkoord. Daartoe willen we de volgende stappen zetten:

- a. De Kunstraad identificeerde 12 instellingen die per 2015 mogelijk in de problemen komen (Theater te Water, Santelli, De Noorderlingen, NP3, Sign, Wall House, Het Houten Huis, Club Guy&Roni, Grand Theater, GR-id, Noorderlicht en De Steeg). Wij voegen hier nog Het Viadukt, Kunst op straat en OOGTV aan toe. Een aantal knelpunten wordt veroorzaakt door het wegvallen van de maatschappelijke banen per 2015. Voorstellen voor de aanpak van de meeste knelpunten vindt u in de bijlage bij deze brief. We houden voor de duur van de huidige cultuurnota drie maatschappelijke banen van instellingen in de cultuurnota overeind: de Noorderlingen, Sign en het Noordelijk Scheepvaartmuseum. Daarnaast repareren we in 2015 drie maatschappelijke banen van instellingen, die niet onder de cultuurnota vallen: Santelli, OOGtv en Het Viadukt. Voor 2016 maken we een nieuwe afweging. We voegen in 2015 geld aan de cultuurbegroting toe om het wegvallen van de ISV middelen voor Kunst op Straat te compenseren. Ook hier geldt dat we in de begroting 2016 een nieuwe afweging moeten maken. Voor een mogelijke aanpak van de overige knelpunten verwijzen we naar punt b.
- b. Met de Kunstraad vinden we dat de samenwerking in onze cultuursector nog veel beter kan. Vooral de podiumkunsten en de beeldende kunstsector benutten op dit vlak te weinig kansen, maar ook in de erfgoed- en de letterensector is winst te behalen. In dialoog met het veld willen we onderzoeken hoe wij deze samenwerking verder kunnen faciliteren en stimuleren. Deze dialoog is onderdeel van de voorbereiding van de kadernota cultuur 2017-2020, die we opstellen in 2015. Overigens staan we niet alleen in deze discussie: landelijk staat de afstemming en samenwerking in de cultuursector alsmede de relatie tussen vraag en aanbod ook hoog op de agenda.

Om de samenwerking in de sector al per 2015 van nieuw elan te voorzien, stellen we voor hierin te investeren. We willen diverse sectoronderdelen uitnodigen met voorstellen te komen voor meer focus, samenwerking, afstemming en samenhang. We gaan ervan uit dat deze voorstellen bijdragen aan het oplossen van een aantal door de Kunstraad geconstateerde knelpunten.



We denken hierbij aan:

- Versterking productie- en presentatieketen: het Grand Theatre is in 2013 gestart met de transformatie van productiehuis naar podium voor de midden- en kleine zaal met een bescheiden productiefunctie. De ondernemende houding (gezamenlijke marketing met De Oosterpoort en de Stadsschouwburg en bredere programmering) levert meer bezoekers en externe financiering voor de productiefunctie. De samenwerking in de productie- en presentatieketen loopt nog niet op alle fronten goed. Dat komt deels door verzakelijking en bezuinigingen in 2013 en 2014 op partnerinstellingen. Ook ontbreken duidelijke criteria voor afstemming van de programmering met De Oosterpoort en de Stadsschouwburg. Kleinere organisaties weten nog niet wat zij van het Grand kunnen verwachten. Wij betrekken deze vragen de komende tijd in de eerder genoemde dialoog met de sector. We hebben de directeur gevraagd begin september een plan in te dienen dat aangeeft hoe het Grand Theatre ook de komende periode investeert in bedrijfsvoering en samenwerking, met als doel een sterke productie- en presentatieketen in onze stad.
- Talentontwikkeling beeldende kunst: in Groningen kunnen we bogen op een complete en kwalitatief hoogwaardige keten in de beeldende kunst. We willen hierin de talentontwikkeling nog beter organiseren, met heldere verbindingen tussen jonge makers, instellingen en de vakopleidingen.
- Samenwerking jeugdtheater: onze stad biedt met instellingen als De Noordelingen, De Steeg, Jonge Harten en Het Houten Huis een krachtige infrastructuur rond jeugdtheater. Ook deze sector willen we uitnodigen verder na te denken over samenwerking op het gebied van bijvoorbeeld programmering en talentontwikkeling.
- Interdisciplinaire samenwerking podiumkunsten: met NNT en Club Guy&Roni kent Groningen hoogwaardige landelijk gesubsidieerde partners voor dans en theater. We willen deze instellingen de kans bieden hun samenwerking, al dan niet met de lokale podia, verder te ontwikkelen.
- Samenwerking popsector: begin dit jaar ondertekenden de spelers in onze popsector het Popconvenant, waarin afspraken werden gemaakt over het verder verstevigen van onze positie als nationale Popstad. Ook deze partijen willen we de kans geven hun ambities in 2015 gezamenlijk verder vorm te geven.



- Huis van de Groninger geschiedenis: *Drama achter de gevel* was dit jaar een inspirerend en succesvol voorbeeld van het samen vormgeven van de Groninger geschiedenis. Instellingen als het Groninger Museum, de Groninger Archieven en het Noordelijk Scheepvaartmuseum zijn natuurlijke partners als het gaat om het Groninger erfgoed, die we willen uitnodigen het verhaal van onze stad verder uit te werken.

Voor deze ambities stellen we de volgende investering in 2015 en 2016 voor:

	2015	2016
1. Versterken productie- en presentatieketen podiumkunsten/ Grand Theatre	150.000	125.000
2. Talentontwikkeling beeldende kunst	20.000	20.000
3. Samenwerking jeugdtheater	20.000	20.000
4. Samenwerking podiumkunsten	20.000	20.000
5. Samenwerking popsector	15.000	15.000
6. Huis van de Groninger geschiedenis	25.000	25.000
Totaal	250.000	225.000

In ons coalitieakkoord gaven we aan ook meer dan voorheen een mening te willen hebben over cultuur. Daarbij hechten we ook in de cultuursector aan gemeentelijke thema's als innovatie, participatie, cofinanciering en ondernemerschap. We stellen daartoe voor een cofinancieringsbudget in te stellen voor aanvullende initiatieven. We willen hierbij het initiatief vooral bij partijen buiten de gemeente leggen. Op deze wijze willen we innovatie en nieuwe vormen van samenwerking in onze cultuursector in brede zin stimuleren. Daarbij valt ook te danken aan sectoren als creatieve industrie, internationale samenwerking en maatschappelijke initiatieven. Voor dit cofinancieringsbudget willen we in 2015 en 2016 in totaal 178.000 euro reserveren.

- c. Wij merken dat scholen gezien de nadruk op taal en rekenen, het volle takenpakket en de bezuinigingen minder ruimte vinden voor cultuureducatie. We hadden de actief bemiddelende inzet van Vrijdag (voorheen Cultuur Educatie Stad) teruggeschroefd in de verwachting dat afnemers (scholen) en aanbieders (cultuursector) elkaar vanuit de jarenlange investeringen in cultuureducatie zouden weten te vinden. Ons beleid is kortom - mede door deelname aan het Rijksprogramma *Cultuureducatie met kwaliteit* - gewijzigd van kwantitatief ('zoveel mogelijk scholen doen aan cultuureducatie') naar kwalitatief ('scholen doen zo goed mogelijk aan cultuureducatie').



Wij vinden echter dat de situatie aanleiding geeft dit te herzien. Op basis hiervan hebben wij Vrijdag gevraagd dit najaar met een plan van aanpak te komen, opgesteld in samenwerking met het onderwijs en de cultuursector. Doel hiervan is het draagvlak voor cultuureducatie in het onderwijs weer op peil te brengen. Onze andere, kwalitatieve doelstellingen (doorlopende leerlijn, leerling centraal) blijven, onder meer via *Cultuureducatie met kwaliteit*, onverminderd van belang.

- d. Mede op basis van de opmerkingen van de Kunstraad hebben wij Vrijdag nog vóór de zomer om een uitwerking gevraagd van de visie en het bedrijfsplan. Deze is aangeleverd en vervolgens positief beoordeeld door de Kunstraad. Een concrete uitwerking volgt in het activiteitenplan 2015, uiterlijk 1 oktober gereed. Het voornoemde plan van aanpak voor de bemiddelende rol van Vrijdag op het gebied van cultuureducatie is hier onderdeel van.

Talentontwikkeling

In haar recente brief *Ruimte voor talent* kondigt de minister van OCW tussentijdse maatregelen aan om de geconstateerde hiaten in de talentontwikkeling in de nieuwe basisinfrastructuur (BIS) op te vangen. Zij wil zo gunstig mogelijke voorwaarden voor het ontwikkelen van talent, vanaf cultuuronderwijs in het basisonderwijs tot en met de verdere ontwikkeling van professioneel toptalent. Begeleiding van dit talent vraagt maatwerk: talent is immers uniek en divers, en past niet altijd in bestaande structuren.

De BIS biedt in principe voldoende mogelijkheden om talent te begeleiden. Instellingen moeten echter ruimte en tijd krijgen én nemen om hierin te investeren. Jong talent heeft behoefte aan een op maat gesneden begeleiding en een centrale plek waar zij kan aankloppen voor informatie en die hen in contact kan brengen met bestaande organisaties en netwerken. Het gaat in de podiumkunsten vooral om een groep jonge makers die nieuwe vormen en wegen willen verkennen.

De minister stelt vijf artistieke coaches aan en stelt talentgebonden budgetten beschikbaar. Daarnaast wil zij de landelijke en lokale culturele infrastructuur beter benutten voor de ontwikkeling van talent. Dat biedt kansen aan het noordelijke netwerk van (landelijk gefinancierde) instellingen om een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van toptalent. In de uitwerking van deze brief zullen wij inbedding van de coaches in de regio bepleiten, in G9 verband en samen met onze regiopartners.



Financieel

Met het extra geld dat vanuit ons coalitieakkoord beschikbaar is voor cultuur willen we voldoende dynamiek in onze cultuursector garanderen. Zoals we uw raad in onze eerste voortgangsrapportage (VGR 2014-1) meldden, kent onze cultuurnota in 2014 daarnaast 266 duizend euro aan niet uitgekeerde subsidies bedoeld voor 'de zachte landing' vanwege de bezuiniging van 10 procent in 2014. Voor nieuw beleid kan het budget worden ingezet dat beschikbaar is gesteld vanuit het coalitieakkoord. Daarnaast is er op dit moment sprake van een vrijval van 200 duizend euro. Van de hierboven genoemde vrijval van in totaal 466 duizend euro willen we 271 duizend euro beschikbaar stellen voor het oplossen van de knelpunten.

Onze huidige cultuurnota geldt tot en met 2016. We zetten voor dit voorstel de coalitiemiddelen (750 duizend euro voor beide jaren) anders in: 319 duizend euro voor 2015 en 431 duizend euro voor 2016 (750 duizend euro) en vullen dit bedrag aan met een vrijval subsidies van in totaal 271 duizend euro. Normaal zouden deze middelen vrijvallen aan het concern, maar wij hebben ervoor gekozen deze in te zetten voor cultuur, zodat de kwaliteit van het Groningse cultuur sector ook in de laatste twee jaar van de cultuurnota op peil kan blijven. In totaal gaat het hier om 1.021.000 euro. Wij stellen voor hiervan 590 duizend euro in te zetten in 2015 en 431 duizend euro in 2016, conform de voorstellen in deze brief.

Dit alles leidt voor 2015 en 2016 tot het volgende overzicht:

	2015	2016		2015	2016
Coalitieakkoord	319.000	431.000	Opvang M-banen	108.000	54.000
Vrijval subsidies 2014	271.000		Reparatie knelpunten	145.000	65.000
			Versterken presentatie en productieketen podiumkunsten/ Grand Theatre, samenwerking en talentontwikkeling	250.000	225.000
			Cofinanciering en innovatie	87.000	87.000
Totaal	590.000	431.000		590.000	431.000

In de Begroting 2015 reserveren wij 590.000 euro om in 2015 de voortgang van onze ambities en de cultuurnota veilig te stellen. Voor de cultuurnota 2017-2020 willen we samen met u nieuwe afwegingen maken, te beginnen met de nieuwe kadernota cultuur.



Vervolgproces

Onze voorstellen voor de aanpak van de genoemde knelpunten verwerken we mede op basis van de uitkomst van de bespreking met uw raad in de door u vast te stellen Begroting 2015. Op Prinsjesdag is er mogelijk nieuws te melden over het Rijksbeleid dat ook aan onze stad raakt, zoals aanvullingen op de brief van de minister over talentontwikkeling. Wij praten u hierover mondeling bij in uw vergadering van oktober.

We gaan met de sector in gesprek over de accenten die we tot 2017 in ons beleid willen leggen en over het kader voor de periode 2017-2020. Waar nu de voortgang van onze lopende cultuurnota centraal staat, zal onze volgende cultuurnota keuzes vragen. We bieden voor 2015 en 2016 een incidentele oplossing voor structurele problemen, bijvoorbeeld het wegvallen van maatschappelijke banen. Zoals ons coalitieakkoord stelt, zijn wij niet bang deze keuzes, die moeten bijdragen aan meer focus in het cultuurbeleid, ruimte voor nieuwe initiatieven en meer samenhang in het aanbod, te maken.

Voor de zomer van 2015 presenteren wij u onze kadernota cultuur voor de periode 2017-2020. Zowel voor de procedure voor de kadernota als die voor onze volgende cultuurnota trekken wij zoveel mogelijk op met de provincie Groningen. Zo is het de bedoeling voor beide cultuurnota's te werken met één integraal cultuurnota-advies van de Kunstraad Groningen.

Wij vertrouwen erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groet,
burgemeester en wethouders van Groningen,

de burgemeester,
dr. R.L. (Ruud) Vreeman

de secretaris,
drs. P.J.L.M. (Peter) Teesink

	instelling	budget 2014 (= -10%)	Inc. budget 2013/2014	M baan	Belang voor de stad	knelpunten	actie	Extra bijdrage 2015	Extra bijdrage 2016	Bijdrage Mbaan 2015	Bijdrage Mbaan 2016
1.	Santelli		10.000	1	Veel publiek; 200 cursisten; landelijk netwerk; veel vrijwilligers; actief in de wijk	Voortbestaan in het geding; wegvallen M-baan; samenwerking met VRIJDAG nog niet uitgewerkt vanwege fusie	1. Compensatie M-baan 2. Samenwerking met VRIJDAG leidt tot organisatorische en bestuurlijke versterking en geeft VRIJDAG ingang bij wijkaanpak.			18.000	
2.	De Noorderlingen	54.000		1	Hofleverancier toneelscholen; talentopleiding voor het noorden	Beperkt budget, wegvallen M-baan; meer leerlingen nodig om kwaliteit en dynamiek te waarborgen	1. Compensatie M-baan 2. Aftasten samenwerking VRIJDAG of andere partner			18.000	18.000
3.	De Steeg		25.000/ 25.000		Groot bereik vmbo; talentontwikkeling MBO	Geen subsidie miv 2015	Extra geld begroting 2015	25.000	25.000		
4.	Het Houten Huis (HHH)	36.000	40.000/ 40.000		BIS-gezelschap; artistieke aanwinst voor stad en regio; grote educatieve waarde; start gezamenlijk educatiemenu met OPSB Grand Theatre NNT; succesvolle samenwerking met Grand Theatre	Kleine en daardoor kwetsbare organisatie met zeer beperkte fte voor educatie en marketing; relatief lage regionale subsidie; bemiddelingsfunctie VRIJDAG onvoldoende effectief	1. Extra geld begroting 2015 2. Lobby voor gezamenlijke betrokkenheid Noordelijke overheden 2.verhogen gemeentelijke bijdrage 3. Herziening bemiddelingsfunctie VRIJDAG, ook voor HHH	30.000	30.000		

5.	Club Guy&Roni	112.000			Fundamentele positie in de keten (dans) Enige dansgezelschap in het noorden, krijgt 5 ton landelijk geld (FPK) vanwege artistiek vernieuwende producties internationaal succesvol Talentontwikkeling Groeit toe naar multidisciplinair stadsgezelschap met NNT	Structurele huisvesting Relatief lage regionale(= gemeentelijke!) subsidie is zeer kwetsbaar punt: verzwakt de toch al kleine organisatie Hoogte regionale bijdrage wordt zwaarder criterium voor landelijke matching	1.Lobby voor bijdrage noordelijke provincies + 2.verhoging gemeentelijke bijdrage 3. Lobby rijk voor interdisciplinair stadsgezelschap	10.000	10.000		
6.	Kunst op Straat (CBK)	160.000			Kunst (programmering en onderhoud) in de openbare ruimte; gebiedsgerichte aanpak	ISV bijdrage van het rijk valt weg, op te vangen door bijdrage uit gebiedsgerichte aanpak. Vraagt echter tijd (o.a. ontwikkeling aanpak)	1. Extra geld begroting 2015 ter overbrugging wegvallen ISV- gelden in lopende cultuurnotaperiode	80.000			
7.	Sign	39.700		1	Innovatief podium voor nieuwe beeldende kunst; talentontwikkeling sluit aan op kunstvakopleiding Minerva	Wegvallen M-baan (is 1 van de 2 fte), voortbestaan in het geding	1.Compensatie M- baan. Voorwaarde: 2. Deelname aan stadsbreed plan voor talentontwikkeling beeldende kunst			18.000	18.000
8.	Wall House	27.000			Beeldbepalend gebouw van internationale architectonische waarde; publieke functie	Voortbestaan programmerende stichting in het geding; Advies Kunstraad: samengaan met Groninger Museum	Onderzoek haalbaarheid alliantie met Groninger Museum	P.M.			

9.	Noordelijk Scheepvaart Museum	279.900	39.000/ 20.000	1	Groeit toe naar historisch museum ; samenwerking met Groninger Archieven en Groninger Museum; invulling historisch kwartier binnenstad; nieuwe horecafunctie met terras aan het water	Wegvallen laatste M- baan; De personeelslasten worden nu gedekt uit de reserves. Volgens de Kunstraad is dit zorgwekkend. Personeel wordt onder cao- niveau betaald.	Compensatie M- baan			18.000	18.000	
10.	Het Viadukt			2	Unieke oefenruimte voor popstad Groningen; intensief gebruikt (120 bands per week) tegen lage kosten; broedplaats voor talent; professioneel gerund door voornamelijk vrijwilligers	M-banen noodzakelijk voor beheer en aansturing vrijwilligers; hoge bezettingsraad vergt dagelijks onderhoud (24/7)	Compensatie M- baan			18.000		
11.	OOG (Stichting omroep organisatie Groningen)	531.00 0	20.000,- voor <i>Incidentele opdrachten</i> (Omroepnota)	6,5	OOG vervult functie voor lokale democratie op zo'n wijze dat het de deelname en binding aan de lokale samenleving bevordert; Lokale omroep verzorgt dagelijks crossmediale uitzendingen van hoge kwaliteit.	Door minder reclame- inkomsten, bezuinigingen en verdwijnen M-banen kan OOG niet meer voldoen aan activiteitsniveau TV, Radio en functie opleidingsinstituut.	1. Compensatie M- baan 2. OOG dient (reorganisatie)plan in om met minder middelen en mensen functie en activiteiten op pijl te houden.			18.000		
	TOTAAL								145.000	65.000	108.000	54.000